

Людмила ЧЕКАЛЕНКО,
заслужений діяч науки і техніки України,
докторка політичних наук,
професорка кафедри історії світового українства
історичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ВЧОРА Й СЬОГОДНІ ФЕНОМЕНУ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ

Анотація. У статті розглянуто сучасний стан статусу державного суверенітету, що його поступово заміщує суверенізм. Це відносно нове суспільно-політичне явище заявило про себе в міжвоєнний період й активно поширилося після Другої світової війни. Основною причиною його цьогочасного посилення, на переконання авторки, є послаблення суверенітету – штучно утвореного, юридично закріпленого й не завжди успішно запровадженого механізму існування держави. Слабкі держави здебільшого шукали в суверенітеті засіб захисту й виживання. Нині суверенізм у міжнародному житті заповнює прорахунки суверенітету: од внутрішніх до зовнішніх, од голодомору до війни, од біженців до нескінченних жертв, од заявлених прав людини до потоптання гідності.

Авторка стверджує, що будь-яке соціальне явище має розвиватися, еволюціонувати. Так і суверенітет, який є застарілою формою державного буття, шукає нових варіантів розвитку в глобальному вимірі. Суверенізм можна розглядати як нову форму розвитку суверенітету та як засіб його послаблення. Він призвів до кривавих війн у різних регіонах світу, масової міграції населення. Суверенізм став небезпечним викликом сьогодення. Ця хвороба нереалізованих політичних амбіцій, що вийшла за межі однієї держави й поширилася світом, руйнує усталені норми, традиції та стабільність. Суверенізм творить нову соціальну ідентичність у регіонах війни й цим загрожує національній безпеці. Авторка висноує, що суверенізм несе нестабільність, хаос, зіткнення й людські жертви. Резюмовано, що, з огляду на сучасні події, захист слабкої держави можливий лише через інтеграцію з розвинутими країнами, міжнародними структурами, які можуть узяти на себе відповідальність за країну-партнерку. І головне – через розбудовування в країні власних сил захисту.

Ключові слова: суверенітет, суверенізм, самопроголошені республіки, громадянське суспільство.

Із завершенням Другої світової війни дві могутні потуги протилежних ідеологічних світів вийшли на світову арену й поділили весь її простір на зони впливу. Що дістали інші країни, які вижили в пожежі воєнних дій? Усі народи миру здобули свободу, незалежність, безпеку й права людини – як було записано в Статуті ООН [1]. Однак у цей документ іще тоді заклали міни вповільненої дії – принцип права народів на самовизначення й право держав на унітарність і територіальну цілісність [2, с. 297–298].

«Суверенні й незалежні держави, – заявляв американський президент Д. Трамп, – це єдиний засіб, де свобода будь-коли збереглася, демократія будь-коли тривала чи світ колись процвітав, і тому ми мусимо захищати наш суверенітет і передусім нашу заповітну незалежність» [3].

Суверенітет тривалий час уважали вищою ланкою розвитку державності й установлених міждержавних відносин. Ця система гарантувала територіальну цілісність, невтручання в унутрішні справи, визнання прав осіб, що проживають на цій території, право вибору економічної моделі розвитку, позитивний імідж. Зазначені положення було прописано на папері й закріплено в міжнародних документах. Суверенітет радше був правовою нормою, аніж системною практикою. Дозволити собі мати цілісний суверенітет мали можливість лише провідні, сильні, ядерні держави, які за всякої слушної нагоди попірали суверенітет інших держав, не таких сильних і не таких спроможних. Система суверенітету, так би мовити, відігравала захисну роль в міжнародному житті, була стримувальним чинником проти загарбання й попряння гідності держави, а також табувала зовнішнє втручання.

Суверенізм, за нашим припущенням, можна розглядати як вияв хибної еволюції суверенітету, фактично, його прорахунків або «хвороби». Суверенізм як ідеологія суверенності протистоїть федералізму й наднаціональним об'єднанням. Суверенізм водночас захищає державу від «розчинення» в інших державах або в іншому вимірі, як, наприклад, у міжнародних наддержавних об'єднаннях [4, 5]. Сучасні представники й прихильники суверенізму відстоюють конфедеративні об'єднавчі схеми, саме такі, що їх захищав видатний політик – Президент Французької Республіки Шарль де Голль. Зазначене підтверджено й у сучасних течіях суверенізму, зокрема, голлізмі з його основним слоганом: «Європа націй».

Етимологію цього поняття ще й досі остаточно не усталено, оскільки в різних країнах наявні диференційні відгалуження суверенізму. Один з аналітиків і дослідників суверенізму *Стефано Белуччі* підрахував, що в англійській версії цього поняття є понад 140 різноманітних визначень. На думку цього ж автора суверенізм розділено на правий (представники Німеччини, поміркований) і лівий (представники Франції, що сповідують погляди крайніх марксистів-леніністів, фашистів, троцькістів тощо).

Серед лівих – відомі імена: *Marine Le Pen* у Франції, *Salvini* в Італії, *Kurz* в Австрії, *Orbán* в Угорщині. Всі вони є носіями антиєвропеїстських, євро-скептичних та антиміграційних переконань, відповідно до яких і провадять власну політику. У Великій Британії такий підхід уже результував у Брекзїт. Стефано Белуччі також робить одне цікаве зауваження: міжнародні об'єднання створено для реалізування інтересів конкретних країн. Світова організація торгівлі (WTO) лобіює інтереси США, а Європейський Союз – Великої Британії. Водночас загалом весь сувереністичний рух спрямовано проти глобалізації [6].

Особливо міцну підтримку й пильну увагу суверенізму надають і приділяють французькі політичні кола, що під голлістською риторикою намагаються популяризувати сувереністичні засади розвитку світу й, зокрема, європейської його частини [7].

Звідки прийшов суверенізм і де його було започатковано? Тут ми спостерігаємо за цікавим феноменом: суверенізм уперше заявив про себе в Африці, а саме – у французькій колонії Алжирі наприкінці 1950-х років, коли франкомовна частина переважно з мішаних родин цієї країни виступила проти політики генерала де Голля, який вирішив надати суверенітет цій французькій колонії (1956) [8]. У 1980-х із новою силою вибухнув у канадському французькому Квебеку й відтак уже остаточно закріпився у Франції. Основним кредо французького суверенізму стало реалізування соціальних програм розвитку держави, тобто моделі, яка протистоїть вільному ринку й індивідуалізму (США) [9]. Нині натрапляємо на різновиди суверенізму в іспанських Каталонії та Басконії, які вважають переважно соціалістичними, а шотландський варіант має націоналістичне британське забарвлення й нашарування. Провідними ідеями зазначених відгалужень є неутручання держави в розвиток економіки, просування ідей неолібералізму та консерватизму. Із часом суверенізм набув ознак популізму: рекламує розвиток держав-націй, які закриватимуть і відкриватимуть свої кордони, коли вважатимуть за потрібне [10]. Нині прихильники суверенізму здебільшого апелюють до незалежності держави, до збереження її ідентичності, її обличчя.

Як засвідчив аналіз сучасної української наукової літератури, присвяченої суверенітету, питання суверенізму для більшості вітчизняних дослідників виявилось «terra incognita» – простором новим і незвіданим. Отже, можна стверджувати, що в цій царині авторка статті – перша в Україні, хто розглядає зазначену проблему. Донині в цій тематиці превалювали праці іноземних науковців, яких у незалежній Україні через брак коштів спершу видавали невеликими накладками та переважно в перекладі з російської. Іноземні аналітики розкривають питання походження суверенітету, розкривають його сутність, порівнюють інваріанти його застосування. Дещо цікаві розвідки про еволюцію суверенітету, у яких критикують

це явище й механізм його реалізації. В українській літературі питання суверенітету почали розглядати здебільшого політики й законодавці вже в часи становлення незалежної України (з 1990 р.), оскільки в СРСР право на суверенітет у міжнародних відносинах мала тільки одна держава – Радянський Союз, а не республіки.

Політологічний аналіз взаємодії суверенітету/суверенізму та наддержавності міжнародних структур уперше було запропоновано з погляду опанування й усвідомлення безальтернативності для України євроінтеграційної та євроатлантичної моделей розвитку [11]. Зазначені дослідження проводили в межах розроблення проектів законодавчих актів України щодо національної безпеки й співпраці з ЄС і НАТО. Поступово побачили світ наукові розвідки українських дослідників, присвячені суверенітету: статті, монографії, дисертаційні дослідження. Зазначені питання заходилися розробляти активніше внаслідок агресії Росії проти України. Наголосимо, що юридичні дослідження розглядають суверенітет із погляду міжнародного права та його застосування на практиці [12].

Аналіз доступної за цією тематикою літератури наводить на висновок, що автори переважно розглядають суверенізм за його результатами, які зведено до утворення невизнаних самопроголошених квазідержав. Інші ж проблеми, які породжує суверенізм, науковці здебільшого оминають увагою.

Запроваджений після Другої світової війни устрій міжнародних відносин тримався на суверенізації держав, де сильні надавали підтримку слабким за якісь привілеї, а слабкі намагалися знайти захисника свого суверенітету чи поміж провідних світових лідерів, чи в міжнародних організаціях. Громадянське суспільство ХХ–ХХІ століття не створило й не запровадило іншого механізму й інакшої системи підпорядкування. І тут на нас чатує така проблема: **а чи є в пострадянських країнах повноцінне громадянське суспільство, чи це тільки мрія політологів?**

Витоки появи суверенізму, на нашу думку, слід шукати в допущених помилках зовнішньої політики провідних держав світу, у колоніальній системі, у нав'язуванні прийнятних схем розвитку сильних держав слабким без урахування їхніх особливостей, географічного й економічного потенціалу, менталітету мешканців. Суверенітет як красиву (бажану) схему взаємовідносин між державами поступово було винесено за дужки жорстких постулатів міжнародного права, він опинився поза міжнародною практикою і поступово сходить із порядку денного. Отже, суверенізм розцвів на сучасній слабкості суверенітету, його історичній недовісті й туманно окресленому майбутньому. Згадаймо невеселий досвід суверенних європейських країн середнього економічного рівня, які не змогли захистити себе. Не заглиблюючись у сиву давнину, нагадаємо про те, як Радянський Союз загарбав суверенні території Румунії та Польщі напередодні Другої

світової війни; про радянські «ігри» із суверенітетом через нейтралітет з Австрійською Республікою; про загарбання часток української території, які потім було роздано Молдові, Польщі, Росії; про гру «кримським м'ячем», Угорську революцію, тодішню СФРЮ тощо. Далі – віддаленіші країни, де СРСР «будував» соціалізм (тодішні Камбоджа, Куба, В'єтнам, Лаос, Єгипет, Афганістан тощо).

Від СРСР не відставав і західноєвропейський світ, який розчавив тодішню Чехословаччину, долучився до «скальпування» Німеччини, зганьбився колоніальною політикою, остаточно перекреслив власний імідж подіями в югославському Косові. Чи завершено процес розчавлювання суверенних держав? Як бачимо, він триває й досі. Росія спочатку знищила Чечню, потім розрізала Грузію та Україну, ділить із Туреччиною Сирію, шантажує Білорусь.

У світовому вимірі на одному полюсі триває формування постіндустріального суспільства, а на іншому (у XXI столітті!) досі є підмандатні території, «народи яких не досягли ще повного самоуправління» [2] і які потребують міжнародної опіки для управління ззовні. Отже, процес поправа суверенності триває.

У ситуації, що склалася, чому б напіврозвиненим територіям з їхніми напіврозвиненими керівниками не створити й собі окрему державку? Тому по всьому світові, як гриби після дощу, швидко виникають і так само швидко зникають самопроголошені «республіки», неспроможні не тільки до самостійного економічного й політичного розвитку, а й не здатні навіть створити власне адміністрування. ДНР і ЛНР, Придністров'я, Нагірний Карабах, Осетія і Абхазія (список можна продовжити), що не тільки «доють» своїх спонсорів/донорів, а й намагаються залякувати й шантажувати весь світ або тероризмом, або чимось на кшталт заяв про об'єднання всіх цих рудиментів у єдине ціле.

Отже, система стримувань і противаг дала тріщину. Триває формування нової схеми взаємодії – схеми ситуативних союзів.

Ми всі переживаємо перехідний період зародження нового, а це завжди болісний і тривалий процес. А ще – небезпечний. Як свідчить історія, руйнування міжнародних усталених схем призводило до світових війн і локальних зіткнень, які змітали з лиця землі мільйони людей і нищили економічний потенціал. Не будемо вимальовувати ситуацію напередодні Першої та Другої світових воєн, це загальнодоступне знання. Тобто система стримувань і противаг – це практичне втілення добре знаної з перших курсів теорії політичного реалізму Ганса Моргентау, його послідовників і учнів [13].

Поки превалювала сила, вона керувала процесом, відбувався тиск суверена на державу через контроль, залежність, управління й військову міць. Про суверенізм майже не згадували, та й у ньому не було великої потре-

би. Щойно сила послабла – суверенізм нагадав про себе. І переважно в неспроможних державах, які стали чудовим підґрунтям для його виправдання. На позначення неспроможності держав синонімічно застосовують також прикметники крихкі, слабкі, нестабільні, бідні тощо.

У доповіді британського Інституту іноземного розвитку (Overseas Development Institute, ODI) щодо неспроможних держав зазначено, що термін «крихка держава» не має чіткого визначення. З одного боку, його використовують як для визначення функціональності держав, так і на позначення наслідків неспроможності держави. Тобто окреслення проблем, що їх створюють ці держави, як-от загрози для глобальної безпеки чи проблема біженців. Крім того, оцінюють рівень неспроможності, за яким слабкі держави поділено на низку відповідних груп. Так було складено «Індекс неспроможних держав» [14].

До першої групи потрапили держави, котрі не здатні виконувати більшість своїх функцій (як, наприклад, Сомалі). До другої групи належать країни в стані занепаду, які своєю поведінкою спричинюють конфлікти. Третя група – держави-вигнанці. І, нарешті, є держави, які повністю чи здебільшого нежиттєспроможні. Саме на території цих держав виникають різноманітні анклавні – непідконтрольні чи підпорядковані польовим командирам. Типовим наочним прикладом неспроможної держави тривалий час є Сомалі. У цьому ж напрямі крокують Демократична Республіка Конго, Гвінея та Судан.

Загрози, які становлять такі держави (насамперед тероризм), турбують найрозвинутіші країни. Найактивніше цими питаннями переймаються адміністрації американських президентів. Так, за президентства Білла Клінтона було започатковано «Проект із розроблення стратегій для держав, що занепадають, неспроможних країн і держав, що відновлюються» («Project to develop strategies for failing, failed, and recovering states», 1994). Пізніше цей проект реалізували в «Центрі інституційних реформ і неформального сектора» (IRIS) Університету штату Меріленд та Університету Джорджа Мейсона за фінансування USAID [15]. Роль пускових механізмів у занепаді таких держав і виникненні анклавів як перших виявів суверенізму відіграють конкретні суспільні групи й навіть окремі ляльководи, схильні до конфліктів, що на повну силу використовують прорахунки влади: політичні репресії, високий рівень корупції, бідність, низький рівень освіти, релігійні конфлікти, набутий досвід громадянських конфліктів тощо. До того ж і зовнішнє втручання може стати спусковим гачком, хоча його не завжди враховують під час досліджень цього явища. Слід визнати, що поступово змінює також ставлення до ролі особистості: спершу її наділили статусом визначального чинника будь-якого заколоту, а тоді знову зробили несуттєвою. Нині ж особистість у будь-яких заворушеннях повертається на своє почесне руйнівне місце.

Минув час, і знову постало питання про зміну парадигми міжнародного буття. У деяких мільярдерів є все, окрім міжнародної суб'єктності. Вони пишаються набутим статусом, суть якого розкрито у формулі: «Раніше слухалися ми», – тобто слухалися представників державної влади. Тепер, навпаки, «слухаються» їх. Тепер, коли Тім Кук чи Марк Цукерберг приїздять до Парижа, це вони вирішують, із ким зі французьких політичних діячів зустрінуться. І все ж метою цих західноамериканських гравців є не просто захист їхніх економічних інтересів, а й пропагування світогляду, заснованого на їхніх цінностях.

Інший приклад стосується діалогу між Федеральним бюро розслідувань США та «Apple» у справі Сан-Бернардіно, коли ФБР просило інструментів для прочитання зашифрованих повідомлень на «iPhone» одного з двох терористів, які розстріляли 14 осіб. «Apple» відмовилася надавати доступ до своїх смартфонів, посилаючись на ризики для конфіденційності своїх клієнтів. «Apple» пишалася тим, що захищає основні права, зокрема й право на приватність розмов, у такий спосіб виступаючи проти американської держави. Отже, ідея про те, що завдяки технологіям приватні гравці зможуть вигідно замінити державу та її державні служби в їхніх традиційних функціях, стає дедалі популярнішою [16]. І саме такі приватні гравці роздмухують суверенізм, що надає їм додаткових статків і привілеїв.

Низка прикладів посиленого впливу суверенізму стосується частково визнаних самопроголошених квазідержав. Це, нагадаємо, і Косово, і Чечня, і Татарстан, ДНР і ЛНР. До цього списку намагався потрапити «а-ля самостійний» Крим (але не спромігся, оскільки дуже заманлива для апетитів Росії ракетна база може постати на його сердолікових бухтах).

Аналізуючи події, які передували виникненню цих утворень, доходиш висновку: зазначені суверенізми на пострадянському просторі породжує та активно нав'язує саме Росія, і тому вона мусить відповісти за всі негативні наслідки такої успадкованої від колишнього СРСР тоталітарної політики.

В інших регіонах світу наявні й свої доморослі гравці.

Наступну причину посилення суверенізму вбачаємо в кризах. Криза завжди спричиняє руйнацію. Криза в політиці, економіці, ідеології, культурі... урешті, «криза в головах». Світова економічна криза затягнулася на невизначений час. Як наслідок, кризовий стан економіки ускладнює соціальне становище, а погіршення соціальної ситуації в будь-якій країні загострює негативне ставлення до влади, яке часто зосереджено на етнічному факторі, оскільки значно легше роздмухати «пожежу» на етнічному ґрунті, ніж на політичному.

Національне питання, етнічна диференціація – це доволі вразлива й тонка субстанція, що чутливо реагує на будь-які негаразди. Її спричиняють і внутрішні, і зовнішні чинники: здебільшого нерозв'язані питання забезпечення повноправного розвитку національних меншин, непродумана полі-

тика титульної нації щодо них, історичні образи, що починаються з давніх штучних територіальних переділів, а також історичні недопрацювання, помилки попередників.

Спалахи етнічного протистояння виникають у тих суспільствах, де державотворення відбувалося переважно шляхом поглинання чужих територій, штучного насильницького приєднання інших народів – представників інакших цінностей та інших цивілізацій. Загарбницька політика, поведінка повновладного господаря на окупованих землях, обмежена свідомість власника – це все продукт століть, протягом яких було сформовано глибокі корені антагонізму: повсюдне несприймання владного істеблшменту, стійка ненависть до експлуататора, історичний код протистояння й боротьби за незалежність.

Отже, щоб досягнути феномен суверенізму, треба опанувати феномен суверенітету. Постає питання щодо сутності суверенітету: над ким є ця влада? Над супротивником? Ні. Суверенітет – влада над співгромадянами. Якщо прискіпливіше вивчити це явище то спадає на думку, що його було штучно запроваджено, щоби володарювати над власним народом. Нагадаємо, що історія суверенітету бере початок із влади одного – можновладця. Та й походить це поняття від «сузерена», «суверена», тобто монарха, що відповідає за свою землю, за своїх громадян-підданих, які на цій землі живуть. Отже, суверенітет править тими, хто складає суспільство. Імовірно, тому механізм суверенітету як необхідного (карального) апарату було піднесено до високого рівня міжнародно-правових норм і закріплено у відповідних документах.

Наступне джерело суверенізму – слабкість суверенітету. Суверенітет бере свій початок із Вестфальської системи міжнародних відносин, яка постала внаслідок завершення тридцятилітньої боротьби з релігійними догмами за світськість і незалежність європейських держав. Користуючись нагодою, висловлюю через століття глибоку вдячність дипломатові, голландському вченому-правникові й державному діячеві Гуто Гроцію (1583–1645) – завдяки його ролі у формуванні поняття про суверенітет і відповідним дослідженням (див. праці про морське право тощо) цей феномен було закладено в тексти Вестфальського миру 1648 року. Світські монархи залюбки скористалися новацією, оскільки дістали юридичне підтвердження своїх прав. Хоча, попри дедалі більшу увагу до поняття суверенітету, війни тривали, було й протистояння – перманентна боротьба за розподіл територій, за переділ світу. І щоразу суверенітетові як захисній системі завдавали потужних ударів, од яких його засади хитались і підломлювалися.

Ознаки суверенізму виявляємо також у неспроможності держави гідно організувати «державний побут», тобто навести лад у системі державного існування: у конституційному вимірі, в атрибутах і символах – у політичному й інформаційному просторах, що відповідають за утвердження державних ознак в міжнародному праві, а також у гуманітарній царині.

Суверенізму опосередковано сприяє і наддержавна сутність міжнародних організацій. Зрозуміло, не всіх. Із формально-правових позицій серед ознак наднаціональності, властивих ЄС, можна виокремити: право втручатися в питання, які належать до внутрішньої компетенції держав відповідно до Конституції; надання широких повноважень міжнародним службовцям щодо запровадження правил і контролю за їх виконанням; змога своїми рішеннями прямо зобов'язувати до чогось фізичних і юридичних осіб держав-учасниць (чи в такий самий спосіб надавати їм право на щось) тощо. Досі тривають дебати щодо несумісності наднаціональних функцій міжнародних організацій із принципами дотримання державного суверенітету й невтручання у внутрішні справи держав-членкинь.

Згодом концепція державного розвитку зазнала еволюційних змін, пов'язані із суверенітетом поняття дістали нових трактувань. Будь-яка держава, визнаючи правомірною наднаціональність окремих міжнародних організацій, мусить розуміти, що це матиме для неї конкретні наслідки. З огляду на зазначене, демократизація українського суспільства й держави загалом передбачає глибоку реструктуризацію всієї законодавчої та судової систем, соціальної сфери, проведення економічних реформ [17].

Передавання ж суверенних компетенцій послаблює державу й часто спричинює розвиток незворотних процесів, зокрема й суверенізму. Американський дослідник Жиль Бабіне доводив: «[...] Деякі передавання суверенітету іноді здійснюються за явної підтримки державних установ» [18].

Як можна запобігти суверенізму?

1. Одним із варіантів гальмування такого сценарію може бути відмова від участі в міжнародних організаціях. Однак слабкі держави не можуть собі дозволити цієї опції. Спостерігаючи за сучасними подіями, доходиш висновку, що захист слабкої держави можливий лише через інтеграцію з розвиненими країнами, міжнародними структурами, які здатні взяти на себе відповідальність за партнера. Отже, безпеку України може гарантувати колективна система захисту, яку нині реалізують через співпрацю й інтеграцію зі світовими та регіональними безпековими структурами, а також через розбудову власних сил захисту.

2. Виробити особливий підхід до історичної пам'яті, вплив якої дається взнаки через кілька поколінь [19]. У зв'язку із зазначеним, чи не є «оксамитове розлучення» Чехії та Словаччини виявом суверенізму Чеської Республіки? Суверенізм переміг у колишній Югославії, розсипавши цю квітучу країну на низку мініреспублік, деякі з них і донині в кризовому стані; зіграв на руку в югославському Косові; відкрояв пів острова в Греції через турецький гамбіт; а в Україні захопив півострів Крим і простягнув руки до промислових Донецької та Луганської областей.

3. Додамо також, що в діяльності неурядових організацій теж можна простежити механізм реалізування суверенізму [20], який став небезпечним викликом сьогодення. Ця хвороба нереалізованих політичних амбіцій, що вийшла за межі однієї держави й поширилася світом, руйнує усталені норми, традиції та стабільність. І думка одного з найефективніших прем'єр-міністрів Великої Британії Дж. Палмерстона (1784–1865) як ніколи підтверджує перемогу суверенізму сьогодення. Красиво зручить: в Англії нема ні вічних друзів, ані вічних ворогів, є тільки вічні інтереси. От саме ці інтереси й розвалюють Європейський Союз, у якому Велика Британія відіграла роль сувереністки, а отже, і руйнівниці цього об'єднання.

Насамкінець наведемо думку Папи Франциска: «Популізм у своїй основі – те саме, що й суверенізм, який “ніколи не доводить до добра” та “спричинює війни”. Люди суверенні (усі по-своєму мислять, відчувають, розкривають себе), а от популістична діяльність породжує форми суверенізму. Цей суфікс “-ізм” ніколи не на добре» [21].

Замість висновку

Будь-яке соціальне явище має розвиватися, еволюціонувати. Так і суверенітет, який є застарілою формою державного буття, шукає нових варіантів розвитку в глобальному вимірі. Суверенізм можна розглядати як нову форму розвитку суверенітету та як засіб його послаблення. А разом і як поштовх до посилення суверенітету. Суверенізм призвів до кривавих війн у різних регіонах світу. Наслідок, поза людськими жертвами й руйнацією економічного потенціалу, – масова міграція населення, якій поки немає засобів протистояння. Суверенізм творить нову соціальну ідентичність у регіонах війни, що є загрозовим викликом для національної безпеки. Отже, суверенізм створює лише нестабільність, соціальний хаос, зіткнення та людські жертви.

1. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010
2. Чекаленко Л.Д. Зовнішня політика і безпека України: монографія / Л.Д. Чекаленко; РНБО України. К.: НІПМБ, 2005. 351 с.
3. Thompson, D. (2019). 'Sovereignty: What it means and what it doesn't', *ShareAmerica*. 23 September [online]. Available at: <https://share.america.gov/sovereignty-what-it-means-and-what-it-doesnt>
4. Чекаленко Л.Д. Становлення системи безпеки європейської інтеграції // Україна дипломатична. К., 2009. Вип. X. С. 647–670.
5. Agustin, Ó.G. (2020). 'Sovereignism and Transnationalism', in *Left-Wing Populism: The Politics of the People*. Emerald Publishing Limited, pp. 99-114. [in English]
6. Bellucci, S. (2019). 'Sovereignism', Universiteit Leiden, 2 April [online]. Available at: <https://www.universiteitleiden.nl/en/internationalstudies/blog/blog-post/sovereignism?fbclid=IwAR208NYrHq0lqeRiA6t3Rw2jzt18CV7sJTz-TUxk-10MJKryExsZkf-tKA> [in English]
7. Souverainisme, L'Opinion [online]. Available at: <https://www.lopinion.fr/mots-cles/souverainisme?fbclid=IwAR1P-7n5F9TQFaX3x3bjLQ7uPLOXgQ5rEpndiLxAGpGOUFaAsCvDd22PT2E> [in French]
8. Чекаленко Л. Національна безпека Франції: концептуальна складова [Електронний ресурс] // Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2015. КНУ імені Тараса Шевченка, ІМВ. Режим доступу: <https://www.journals.iir.kiev.ua/article.view>

9. Чекаленко Л.Д. Зовнішньополітичні механізми забезпечення національної безпеки України: автореф. дис. ... д-ра. політ. наук / Л.Д. Чекаленко; НАН України. Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. К., 2007. 34 с.
10. Задорожній О.В. Українська революція гідності, агресія РФ і міжнародне право / Укр. асоц. міжнар. права [Антонович М.М. та ін.; упоряд. і заг. ред. Задорожній О.В.]. К.: К.І.С., 2014. 1013 с.
11. Сироїд Т.Л. Міжнародне публічне право. Одеса: Фенікс, 2018. 744 с.; Козак Л. Неурядові організації Європейського Союзу: порівняльний аналіз громадських організацій України. К., 2002. 48 с.
12. Жуано Д. Світова організація торгівлі / пер. із франц М. Марченко. К.: К.І.С., 2006. 120 с.; Lubell, N. (2010). Extraterritorial Use of Force Against Non-State Actors. Oxford: Oxford University Press. P. 312; Milanovic, M. (2011). Extraterritorial Application of Human Rights Treaties. Oxford: Oxford University Press. 276 pp.
13. Morgenthau, H.J. (1960). Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace. New York: Alfred A. Knopf. P. 242.
14. The Fund for Peace. The Failed States Index 2011 [online]. Available at: https://www.pucsp.br/ecopolitica/downloads/failed_states_index_2011.pdf; The Fund for Peace. Fragile States Index Annual Report 2019 [online]. Available at: <https://fundforpeace.org/2019/04/10/fragile-states-index-2019/>
15. Васильєва М. Зарубіжна допомога в системі пріоритетів зовнішньої політики США. Київ. Фенікс. 2011. 183 с.
16. Le Noan, E. (2020). “Politique industrielle: le souverainisme fait fausse route”. La chronique d’Erwan Le Noan’, L’Opinion, 21 June [online]. Available at: <https://www.lopinion.fr/edition/economie/politique-industrielle-discours-souverainiste-qui-fait-fausse-route-218949?fbclid=IwAR0f-6s1H2skeKsvTJ1A-jJmpbtNYAnse2ElwhmaTOKlw-pqFlc0AnZDG7BQ>
17. Babinet, G. (2018). ‘The End of Nation States? Part 1: Technology-Induced Sovereignty Transfers’, Institut Montaigne [online]. Available at: <https://www.institutmontaigne.org/en/blog/end-nation-states-part-1-technology-induced-sovereignty-transfers>
18. Koskenniemi, M. (2011). ‘What Use for Sovereignty Today?’ Asian Journal of International Law. Cambridge University Press, 1(1), pp. 61–70. DOI: 10.1017/S2044251310000044
19. Чекаленко Л. Історія пам’яті або пам’ять історії: методологія дослідження [Електронний ресурс] / Л. Чекаленко, В. Ціватий // Evropský politický a právní diskurz. 2014. Svazek 1. 5. vydání. S. 134–144. Режим доступу: <https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2018/2018-5-6/26.pdf>
20. ‘Our Sovereignty: Shall We Use It?’ By Wendell L. Willkie. April 1944 [online]. Available at: <http://www.globalization101.org/the-issue-of-sovereignty/>
21. Williams, T.D. (2019). ‘Pope Francis Calls for ‘Antidote’ to Populism’, Breitbart, 20 August [online]. Available at: <https://www.breitbart.com/politics/2019/08/20/pope-francis-calls-antidote-populism/>

Liudmyla CHEKALENKO,
*Merited Worker of Science and Technology of Ukraine,
Doctor of Political Science,
Full Professor, Department of History of World Ukrainians,
Faculty of History, Taras Shevchenko National University of Kyiv*

THE PHENOMENON OF STATE SOVEREIGNTY: PAST AND PRESENT

Abstract. The article examines the current condition of the status of state sovereignty, which is being gradually replaced by such social and political phenomenon as sovereignty. The author is convinced that the reason of its current rise is the weakening of sovereignty, the artificially made, legally enshrined, and not always successful mechanism of the state's existence. Sovereignism became widely spread in the aftermath of World War II. The erst-while world order in international relations rested upon state sovereignty, where the strong provided assistance to the weak in return for certain privileges, and the weak sought to find a protector of their sovereignty among the world's leaders and international organisations.

The author states any social phenomenon has to develop and evolve. This is also the case with sovereignty, an obsolete form of the state's existence, which is searching for new variants of development on the global scale. Sovereignism may be regarded as a new pattern in the development of sovereignty and a means of weakening it. At the same time, it may be viewed as an impetus to strengthening sovereignty. Sovereignism has led to deadly wars and the influx of migrants all around the world; it is a hazardous challenge of the present. This fever of forgone political ambitions transcending state borders and spreading all over the globe is destructing established norms, traditions, and stability. Sovereignism is creating a new social identity in regions at war, which is a dangerous challenge for national security. Thus, sovereignism brings instability, chaos, clashes, and human toll.

The author draws a conclusion that given current developments the protection of a weak state is possible only through integration with advanced economies and international agencies able to take responsibility for their partners and, most importantly, through building one's own national defence forces.

Keywords: nationalism, sovereignty, human rights, dignity, war.